

ΣΙ ΑΜΑΣ ΒΕΝΙ

ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
'Αναπλ. Καθηγητού του Πανεπιστημίου 'Αθηνών

Πολιτισμός της συγγνώμης

Πές μου πώς χαιρετάς ή αποχαιρετάς κάποιον για να σου πω ποιός είσαι. Ένας δλόκληρος πολιτισμός μπορεί να χαρακτηριστεί από τις προσρήσεις και τις προσαγορεύσεις που χρησιμοποιεί.

Θυμάμαι πόση έντυπωση μου είχε προξενήσει, όταν, σε «αποχαιρετιστήριο» κήρυγμά του κληρικός που μετετίθετο σε άλλη υπηρεσία, ζήτησε συγγνώμη από τους ένοργες του για ό,τι κακό έκούσιο ή άκουσιο, έν γνώσει ή έν άγνοία του, έν λόγω ή έν έργο είχε κάνει κατά τό χρόνο που ήταν μαζί τους. Και τούς είπε: άδελφοί μου θα σας αποχαιρετίσω όπως οι ράσοι θρθόδοξοι άδελφοί μας αποχαιρετούν. Αύτοί, όταν αποχωρίζονται ό ένας τόν άλλον, αντί για άλλη λέξη λένε «σχώρα», «σχωράτε με».

Η καθημερινή αδόη πρακτική υποδήλωνε ότι ό άνθρωπος είχε συναίσθηση, ότι και λίγης ώρας να ήταν ή αναστροφή του με τόν άλλο μπορούσε να είχε φταίξει σε κάτι έξω και έξωλά του. Φεύγοντας όμως ήθελε να μην υπάρξει καμιά παρεξήγηση. «Σχώρα» άδελφέ αν σου είπα ή έκανα κάτι που σε πείραξε!

Δέν αποκλείεται, βέβαια, ή αίτηση συγγνώμης να μένει μόνο στό χείλη, χωρίς κάτι τό πιο βαθύτερο, έτσι όπως ανταλλάσσεται σήμερα τυπικά στις καθημερινές μας συναλλαγές, άσυναίσθητα θά έλεγα, αυτόματα, ακόμα και τότε όταν επίτηδες σκοπεύεις να κάνεις κάτι και όχι, όταν έν τών υστέρων αφού έχεις διαπιστώσει ότι κάπου έθιξες κάποιον τού ζητάς να σε συγχωρέσει. Αυτό γίνεται με τόν ίδιο τρόπο που χρησιμοποιείς άχρωμάτιστα τό «ευχαριστώ» — «παρακαλώ» ή άλλα τέτοιου τύπου διώνυμα.

Στήν περίπτωση όμως τών Ρώσων μπορούμε να μιλήσουμε για έναν «πολιτισμό της συγγνώμης» διαποτισμένο από τό θρθόδοξο ήθος και από τη βαθειά πεποίθηση ότι για τις ανθρώπινες σχέσεις δέν υπάρχει άλλος δρόμος από αυτόν της συγγνώμης και της συγχωρήσεως. Στο βάθος κρύβεται τό π α ρ ά δ ε ι γ μ α ενός Θεού που συγχωρεί, «άμνηστικου επί

κακίας ανθρώπων», «συγγνώμονος», όπως τόν χαρακτηρίζει ή Θεία Λειτουργία τού 'Αποστόλου Μάρκου. Ένας Θεός που μας υποδεικνύει ότι δέν μπορούμε να μνησικακούμε' ότι πρέπει να είμαστε έτοιμοι κατά τό άπειρον έλεος τού Θεού να συγχωρούμε και έμεις «έως έβδομηκοτάκις επτά» (Ματθαίου ιη' 22). Σε τόσο μεγάλους αριθμούς χάνουμε και τό μέτρομα... και συγχωρούμε επ' άπειρον!

«Δέν θά υπάρχει συγγνώμη»

Όταν χάνεται όμως τό παράδειγμα, τό πρότυπο που έμπνέει, στον ίδιο χώρο ή και σε άλλους άκαλουθοον άλλου τύπου διακηρύξεις. Μπορεί αυτές οι διακηρύξεις να υπαγορεύονται από πολιτικές σκοπιμότητες, από ανάγκες της στιγμής ή τού μέλλοντος. Η κατηγορηματικότητα τους όμως, έρχόμενη σε αντίθεση με τό «αυτονόητα» ενός πολιτισμού, ενός πολιτισμού που επί έβδομήντα επτά σχεδόν χρόνια προσπάθησαν να τόν κάνουν να ξεχάσει τις άρχές και τις αξίες του, ξενίζει.

Μας εξένισε λοιπόν ή φράση τού Μιχαήλ Γκορμπατσόφ κατά την κηδεία τριών από τά θήματα τού αποτυχόντος πραξικοπήματος: «Δ ε ν θ ε ο ο π ά ρ ε ξ ε ι σ υ γ γ ν ω μ η για εκείνους που έπυχησαν να καταλάβουν την εξουσία». Έμεις δέν επεμβαίνουμε στα έσωτερικά μιας χώρας... Σημειώνουμε απλώς αλλαγές διατυπώσεων και προσανατολισμών. Μία κοινωνία, ένας κόσμος, μετασχηματίστηκε, παρ' όλα όσα λέγονται περί άνεκτικότητας, από τό «σχώρα» στο «δέν θά υπάρξει συγγνώμη». Άλλωστε ποιός ζητάει συγγνώμη σήμερα, ποιός συχωράει;

Ό ποιητής Όδυσσεύς Έλύτης διατυπώνει με τρόπο πολύ έκφραστικό την κατάσταση που επικρατεί: «τή συγγνώμη δέν έδωσα, την ίκεσία δέν έστέρξα». Μια άλλη ποιήτριά μας, ή Μελισσόνη κάνει την ίδια διαπίστωση, θέτει όμως κάποια ερωτηματικά τονίζοντας την άμοιραιότητα αυτών τών καταστάσεων: «τά μάτια μας δέν θέλουν να δρέψουν την άφηση για τούς άλλους, που να ή άφηση για τόν έαυτό μας»³. Έπεν-

θύμιση με ποιητική ενάργεια του στίχου της κυριακής προσευχής: «Άφες ἡμῖν..., ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν...» (Ματθαίου ε' 12' Λουκά ια' 4).

Δυσκολίες: προέλευση καὶ υπέρβασή τους

Παρ' όλα αυτά ἡ αἴτηση συγγνώμης καὶ ἡ συγχώρηση δὲν εἶναι εὐκόλα πράγματα. Συναντοῦν καὶ τὰ δύο ἐγγενεῖς ψυχολογικὲς δυσκολίες δικές μας. Αὐτὲς ἐνισχύονται πολλές φορές καὶ ἀπὸ ἐξωτερικούς παράγοντες πού ἐξωθοῦν σὲ ἀδιαλλαξία καὶ ὀδηγοῦν ὄχι σπάνια καὶ σὲ ἀκατάλακτο μίσος.

Συμβαίνει πάλι νὰ δημιουργοῦνται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων παρεξηγήσεις, ἀντιπάθειες, ἔχθρες, μίσση, ἀγεφύρωτα χάσματα, ἀκατανόητα καὶ ἀνεξήγητα. Χωρὶς νὰ ἀρνοῦμαστε δικές μας προσωπικὲς εὐθύνες εἶναι φορές πού ὑποφιαζόμαστε κινήσεις καὶ ἐπεμβάσεις «ξένων» δυνάμεων. Στὰ καλά καθούμενα δημιουργεῖται ἔγκταση καὶ παροξυσμὸς πού σὲ κάνει νὰ διερωτᾶσαι γιὰ ἐνέργειες τοῦ ἄλλοτρίου καὶ νὰ ἐπιθεωρῶνται ἡ ὑποψία σου αὐτὴ μὲ τὴ γνώμη τοῦ πνευματικοῦ σου πατέρα.

Διηγῆσεις σὲ πνευματικὰ βιβλία διασταυρῶνουν τέτοιου τύπου ἐξηγήσεις. Ὡς πάλια θέβαια γραμμῆ σ' αὐτὰ ἐπιδεδιώνεται ἡ ἔστω καὶ μονομερὲς ἐπιδίωξη τῆς συμφιλίωσης καὶ ἡ υπέρβαση τῆς καταστάσεως καὶ παραμένει ἡ λύπη σὲ περίπτωσι μὴ κατορθώσεως τῆς καταλλαγῆς. «Πᾶση θυσίᾳ» πάντως ἀφείλουμε νὰ ἔλθοιμε σὲ «συμφωνία» κατὰ τίς ἐπιταγές τοῦ Κυρίου μας.

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν ἐπιθανάτια κλίση, ὅταν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες, μαζεύονται ὅλοι καὶ συγχωροῦνται μὲ τὸν μέλλοντα νὰ πεθάνει χριστιανό. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ σπὸν τύπο διαθήκης πού παραθέτει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὅτι πρὶν τακτοποιηθοῦν τὰ τῆς κινήσεως καὶ ἀκινήτου περιουσίας του γράφεται ὡς θελήσει τοῦ διαθέτου: «Πρωτοτύπως (κατὰ πρῶτο λόγο) μὲν ἀφίημι πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς μου Χριστιανοῖς καὶ ἀπτοῖς τοῖς μισοῦσι καὶ ἀδικήσασιν τὴν ἀπὸ κ α ρ δ ι α σ σ υ γ χ ω ρ ῆ σ ι ν»⁴.

Δὲν ἐκκληροδόμηθα λοιπὸν καθόλου ἔταν σὲ «ἀφελίμους διηγῆσεις» ἐπισημαίνεται ἡ ἀ ν ἄ γ κ η τῆς σ υ γ χ ω ρ ῆ σ ε ω ς. Μὲ θαυματουργικὸ μάλιστα τρόπο ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιτυγχάνεται ἔστω καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἐνὸς ἢ συγχώρηση.

Δύο πολὺ παλιές ἱστορίες

Στὸ Μηνιαῖο τοῦ Σεπτεμβρίου, στίς 8 τοῦ μηνός, περιλαμβάνεται «διήγησις περὶ ἀγάπης πᾶνυ ἐφελίμους», στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ περίπτωσι τῆς φιλίας

ἱερέως μετ' εὐλαβοῦς διακόνου. Διὰ «δαιμονικῆς σκαλιότητος» ἡ φίλις γύρισε σὲ ἔχθρα καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμειναν ἀδιάλλακτοι». Συνέβη μάλιστα νὰ πεθάνει ὁ ἱερεὺς ὑπάρχοντας αὐτοῦ τοῦ μίσους. Ὁ διάκονος λυπόταν πού δὲν διέλυσε τὴν ἔχθρα ἐνὸς ζῶσας ὁ ἱερέας. Ἐκμυστηρεύτηκε, λοιπὸν, σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς πρὸ διακριτικούς τὸ γεγονός, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν παρέπεμψε σὲ κάποιον ἄλλο στὴν ἐρημὸν καὶ ἐκεῖνος μὲ τὴ σειρά του τοῦ ὑπέδειξε ν' ἀπευθυνθεῖ σ' ἕναν τρίτο στὴν πόλιν (ἢ διήγησι τὸν ὀνομαζέει Νικήτα Χαρτουλάριο), τὸν ὁποῖο καὶ συνάντησε. Ἀκολουθοῦν διάφορες θαυμαστὲς ἐπισκέψεις σὲ ἐκκλησίας τῆς περιοχῆς.

Σὲ μία ἀπ' αὐτὰς ἀναγνωρίζεται στὴ δεξιὰ χορεία ὁ ἐκδημήσας ἱερεὺς. Τὸν κλεῖ λοιπὸν ἔξω ὁ διάκονος μὲ τὸν τρόπο πού τοῦ ὑπέδειξε ὁ Χαρτουλάριος καὶ μὲ ἤρεμη φωνὴ ὁ τελευταῖος τοῦ εἶπε: «Κύριε Πρεσβύτερε, διαλλάγηθι τῇ ἀδελφῇ, διὰ τὸ ἀμφοτέρους ἐν τῇ σῇ ἀθρόα μεταβολῇ δουμψώνους μείναι τῇ σφάλματι. Τότε γόνυ ἀμφοτέροι κλίοντες ἐν ἀπλῶ φιλίματι τὴν ἔχθραν διέλυσαν». Ὁ ἱερεὺς πῆρε πάλι τὴ θέση του στὴ δεξιὰ χορεία καὶ οἱ δύο ἀνεχώρησαν. Ὁ Χαρτουλάριος διαβεβαίωσε τὸν διάκονο ὅτι αὐτὸ πού ἔγινε ἀφειλόταν στὴν καθαρότητα τῶν εὐχῶν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρησιαία τοῦ μοναστοῦ ὁ ὁποῖος «καὶ νεκρὸν πρὸς εἰρήνην ἐξαναστήσαι δύναται»⁵.

Μία ἄλλη ἑρπία φίλις «ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας» καταλήγει σὲ μίσος. Ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας Σαπρίκιος μητρικικεῖ κατὰ τοῦ φίλου του Νικηφόρου. Ὁ Νικηφόρος ὅταν μαθαίνει ὅτι συνελήφθη ὁ Σαπρίκιος καὶ ἐπισκεπτεται στέλνει μεσίτες πρὸς αὐτὸν «συγχώρησιν ἐξαίτουόμενος, ὃ δὲ οὐκ ἤκουσεν». Ὁ Σαπρίκιος ὀδηγεῖται ν' ἀποκεφαλίσθῃ. Ὁ Νικηφόρος «ἔδραμε καὶ ἔπεισε παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ συγχώρησιν αἰτήσῃ». Τὸν ὑπενθυμίζει τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς καταλλαγῆς. «Αὐτὸς οὐχ ὑπέιξε». Ἀνέγδατος δὲν ὑποχώρησε. Κι ἐνὸς πέρασε τόσους βασανισμούς καὶ ἔφθασε στὰ στεφάνι καὶ τὰ βραβεῖα ἐφόσον ἔα μαρτυροῦσας, «τὴν συγχώρησιν οὐ προσήκατο». Δὲν ἀποδέ-

χτιμα τη συγχώρηση. Τότε όμως συνέθη κάτι το πολύ φοβερό. Γυμνώθηκε από τη θεία βοήθεια που τον περιέβαλλε και είπε στους θημίους του: «Αφήστε με και θά θυσιασω στους θεούς». Τι έκπαιση! Εξέπεσε της αγάπης μη συγχωρών και ο Θεός δεν του επέτρεψε να μαρτυρήσει γι' Αυτόν. Αντίθετα ο Νικηφόρος έσπευσε στο μαρτύριο και ύμολόγησε τον Χριστό με πρόσταγμα του τυράννου άποκεφαλίζεται «τάχιον ειληφως τα γέρα της αγάπης, ην και έσπευδεν εκπληροον, δια τον της αγάπης δοτήρα Χριστόν». Η μνήμη του εορτάζεται στις 9 Φεβρουαρίου.

Μας κάνουν τρομερή εντύπωση τα τρία ρήματα που η διήγηση χρησιμοποιεί για τον Σακρούιο: «ούκ ηκουσεν», «ούκ ύπεβη», «την συγχώρησιν αυ προσήξατο». Πόσο κοντά βρίσκονται στους στίχους του Έλυτη και της Μελισσανθής: «τη συγγνώμη δεν έδωσα, την ίκεσία δεν έστερεξα» «τα μάτια μας δεν θέλουν να θρέξουν την άφραση για τους άλλους, που ναι ή άφραση για τον εαυτό μας».

Συν - χωρώντας

Και τότε και τώρα και πάντα η συχώρηση αποτελεί ένα μείζον πρόβλημα. Φίλος άγιοραίτης, δόκιμος έξαμαλόγος μου έγραψε σε επιστολή του: «η πείρα μου στο μυστήρια της Έξομολογήσεως είναι ότι στο θέμα της μνησικακίας είμαστε πολύ άνάπηροι...». Η παιμαντική έχει να κάνει πολύ δρόμο για να μας θάνει σε δρόμο ως προς το θέμα αυτό. Ο σημερινός άνθρωπος ή με τρόπο πολύ επίφανειακό ζητάει συγγνώμη και για πράγματα που δεν θα χρειαζότανε να ζητήσει, και εύκολα συγχωρεί αποκριόμενος στο «συγγνώμη» του άλλου μ' ένα «παρακαλώ, παρακαλώ» ή δεν μεταμελείται, δεν μετανοιώνει για τίποτε αλλά και δεν συγχωρεί ποτέ, ότι και να κάνει ο άλλος μένει άσυχώρητο.

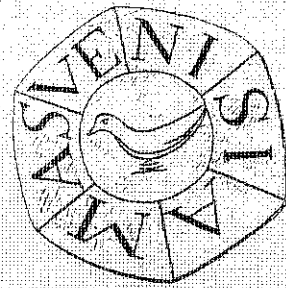
Με τον τελευταίο άμως τρόπο συμπεριφοράς δεν οδηγούμαστε πουθενά, δεν ύπάρχει δρόμος. Μου έρχεται άσυναίσθητα από νου ο στίχος του Ισπανού ποιητή Antonio Machado παραλαγμένος ως προς μία πρόθεση⁶:

Όδοιπόρε
δρόμος δεν ύπάρχει
τον δρόμο
τον άνοιγεις
πρα-χωρώντας — συν-χωρώντας!

Το ρήμα χρησιμοποιείται άμεταδότως. Κανένας δεν μπορεί στη θέση σου ούτε να συγχωρήσει ούτε να συγχωρηθεί.

Όδοιπόρε, μπορούμε και μεις γ' αναφωνήσουμε, χρησιμοποιώντας τα λόγια που ήταν αναγεγραμμένα

σε μαλυδδόβουλλο πρωτοχριστιανικό κάποιου Γωάννη και που θέσαμε ως επιγραφή του σημερινού μας άρθρου: «si amas veni», εάν αγαπάς έλα να προχωρήσουμε μαζί, συν-χώρει. Το άπλο μαλυδδόβουλλο τότε μεταμορφώνεται σε χρυσόβουλλο και ή ε λ ρ ή γ η του Χριστού συμβολιζόμενη από το ταπεινό περιστερι εγκαθίσταται ανάμισά μας!

1. Η ανάγκη για αίτηση συγχώρησης και συχώρηση άπαντάται πέραν της λειτουργικής πραγματικής, άν και άχι τόσο συχνά, και στους έλληνες άρθοδόξους. Ίδιαίτερα σε συνουσιό με την τελετή της «συγχώρησεως» κατά τον έσπαρισμό που φάλλεται την έσπερα της Κυριακής της Γυρινής ύπάρχει ή συνθήκη σε πολλά μέρη της Ελλάδος άφου μαζευτούν βλασι στο τραπέζι για ν' απουρέθουνε πρώτα να συχωρηθύνε. Άλλά κι όσοι δεν άρεθύνε στο τραπέζι επιδιώκουνε, οι μικρότεροι από τους μεγαλύτερους να πάνε να ζητήσουνε συγγνώμη. Κατά τον άποκριετισμό στους δρόμους δεν άκούς παρά: «θα φύγεις; Άντε καληνύχτα και σ γ ο η ρ η μ ε ν κ». Την περιγραφή του έθιμου έλ, σε χρονογράφημα του Θ. Ζέρβα με τίτλο «Αναπαλαιώση», της έφημερίδος «Κρανέα» Έλασσόνομος, που εκδίδεται από τον δυνάμην Μορφωτικό - Εκπαιδευτικό Σύλλογο (ΜΕΣΚΕ) στο τεύχος Φεβρουαρίου 1991.

2. Βλ. την πρώτη σελίδα της «Καθημερινής» με ημερομηνία 25 Αυγούστου 1991.

3. Ο. Έλύτη, Το ά ξ ε ί ο ν ε σ τ ι, Άθήνα, Έκδ. «Ίκαρος» 1961, Το Πάθη Η', σ. 62. Οι στίχοι της Μελισσανθής, από το ποιήμα της «Όλοι φέρουν σημάδια στα πρόσωπα», βρίσκονται στην «Α ν θ ο λ ο γ ι α» της Η. Ν. Άριστολίδου, Άθήνας, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1951, σ. 110.

4. Η η θ α λ ι ο ν, Άθήνα, Έκδ. «Αστέρ», 1970, σ. 760.

5. Πρβλ. άνάλογο περιστατικό στη μνήμη της άθλησεως Μοναχού τινος και Μάρτυρος στο Μοναχίο Όκτωβρίου στις 10 του μηνός. Η γραμμική παρασκευή του «φιλήματος της ειρήνης» προέρχεται από την έκδοση με επιμέλεια Άρ. Πανώτη, της Θεϊκής Λαϊτοσυργίας του Α γ ι ο υ Γ ι α κ ω β ο υ - ρ ο υ Α δ ε λ φ ο θ ε ο υ, Άθήνα, 1986, σ. 27.

6. Στο προχωρώντας του στίχου παρατάσσω παραλλάσσοντας το συν-χωρώντας από το έξώφυλλο του θέσιου της Άλλης Κοιμαλόγλου, Τραγούδια από την Ισπανία και την Λατινική Άμερική, Άθήνα, «Σείριος», 1986.

7. Το μαλυδδόβουλλο προέρχεται από το λήμμα «περιστερά» (colombe), του J.-P. Kirsch, Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie - III/2, 1914, εις. 3134, στήλη 2280. Για την «ειρηνευτική λειτουργία» της Θ. Λειτουργίας έλ, το τέταρτο κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο: Μνήμη, λήθη και καταλλαγή, του βιβλίου μου Μ ν ή μ η κ α ι λ ή θ η σ τ η θ ε ι α Λ α ι τ ο υ ρ γ ι α, Άθήνα, Έκδ. Άόγνος, 1989, σ. 61-99. Έπιστημιακό άκόμα το περιεχτικό άρθρο του έφημερίου του Γ. Ναιού Κοιμήσεως Θεοτόκου Άμυρουσίτου π. Σαράντη Σαράντου, «Λειτουργική Καταλλαγή», στο περιοδικό βιβλιοπωλείας και βιβλιοφιλίας «Ακρίτας», τεύχος 9, Φθινόπωρο 1989, σ. 3-6.